

Az előadás Michel de Ghelderode *Képek Assisi Szent Ferenc életéből* című műve alapján készült. A dráma magyarországi hatását tekintve 2011-ben bemutatották az Új Színházban *Virágos kert* címmel. Idén a Nemzeti Színház tűzte

60 Varga Nóra

műsorára *Az Úr komédiá-sai* címmel, Bozsik Yvette rendezésében.

AZ ÚR KOMÉDIÁSAI

Az előadás egészét meghatározza a díszlet, így először vegyük azt vizsgáljuk. A színpadot

egyfajta montázs-eklektikusság jellemzi: Bosch-képek, gázárcsarnok, falfirkák: mint egy málladozó csarnok. Ez a tér uralja az első felvonást. A világítás, a háttérfal az előadás folyamával változik. Azonban megállapíthatjuk, hogy ez a kaotikus csarnokjellegű tér keretként visszatér az előadás végén is. Ki kell emelnünk, hogy a színpad fölötti tér kihasználása nemcsak látványelemként hat, hanem többletjelentést is magában hordoz, hiszen elkülöníti a cselekmény isteni és emberi szféráit.

Az előadás első felvonását a sötétség, a fekete szín jellemzi. A nyitójelenetben csontvázszerű jelmezt viselő nő, csonka és végtagok nélküli katonák jelennek meg, koponyákat és halálfejet viselő sereg táncol. A Halál hadvezérként vezényli a tömeget a sírba. A háborút mint egy bódult ünnepeket, mulatságot hajtja ezt jeleníti meg a bor és a vér párhuzama. Ezt a fekete-szürke tónusú világból kitűnő vörösséget erősítik az ajkát rúzsoszó nő szélsőséges túlfokozott mozdulatai, így a jelenet a mértéktelen földi szenvedélyek és a háború romlásba hajszoló képeinek kavalkádja. A Halál uralja a színt, és „éljen a *semmi*” felkiáltásával éri el a jelenet tetőpontját.

Ezt a képet töri meg Ferenc megjelenése: egy hatalmas, világos vázszonnal elfüggönyözött emelvényen érkezik. Körülötte álarcos pestisdoktorok, abszurd patkányfejet viselő alakok sorakoznak. Kísérőként a Láz alakja követi: szintén ijesztő, fekete lobogó ruhájú táncosnő. Ebben a kifordult világban vesz részt Ferenc is, azonban ekkor hallja meg a hangot, amely megváltoztatja életét, és elindul a felkutatására.

A következő jelenetben egy némafilmesebb mozi elevenedik meg, amelynek különlegessége abban áll, hogy a színház nézőterével szemben – mintegy tükröképként – a színpadon is egy nézőtér alakul. A vetített filmet pedig emögött láthatjuk. Ezen nézőközönség lehangsúlyosabb alakja az Iszákos, akinek jelmezén rengeteg emberi arcot cipel. Az arc mint motívum végigvonul az előadáson – Ferenc halálának is fontos eleme. Az Iszákos az, aki az álom jelentéssíkját beemeli az előadásba: a háború és élet szörnyűségeit álommal fedvén el – ezt a jelenetet is átálussza. Ferenc azonban szembeszegül ezzel az állásponttal, hiszen számára nem hazug és elleplező álom szükséges,

hanem idea-álmom. Itt hallhatjuk az ő álmát, amely szerint a világon mindenki egyenlő és szeretetben, békében egyesül. Most Ferenc maga alszik el, és azonnal meg is jelenik álmának megtestesülése Krisztus ideájának képében. A szerep sajátossága, hogy a látássérült Barkó Tamás játssza. Ez a vak-ság jelentéstöbbletet hordoz magában: a jelenetben Ferenc szeme is 61 csukva van, és

ők az egyetlenek, akik a hétköznapi léten túllátanak. Felébredve Ferenc a Leprással találkozik, és míg az Iszákosnak sok arca volt, úgy a Leprás arctalan. Kulcsfontosságú a jelenet, hiszen az addigi szereplők (Leprás, Iszákos, nézők) leveszik jelmezeiket, és kibukkan alóluk a hófehér angyal öltözet. Hozzásegítették Ferencet célja megtalálásához, így a színpad közepére ereszkedő létrán át felmennek a színpad tetejét fedő nyíláson át.

Ki kell térnünk erre a mennyezetül szolgáló díszletelemre, mivel nemcsak térelemként funkcionál. Mint említettük, az első jelenetben a sötétség volt az uralkodó, a mennyezet nyílásán át is csak sötétség áradt be. Azonban itt megnyílik a térnek egy másik tere – a földi terület fölötti isteni tér. Ez a térszerkezet végigkíséri az egész előadást: például az angyalok világának megjelenítésekor leengedve láthatjuk, így kapunk betekintést a fönti világba.

Ferenc életútját követve a következő jelenet a bírósági per. Itt az előadás tovább árnyalja Ferenc környezetét: az egymást kinevető hétköznapi emberek, és az egymást meglopó koldusok után most bemutatja a vezetés sekélyességét, pénztől való függőségét, érdekkapcsolatokat, és a másik iránti érzéketlenséget. A három Tanácsos ugyanolyan maszkot visel, ugyanolyan mozgást végez a színpadon, jelzik az eljárás monotonitását és kisszerűségét. A két Ügyvédt Fehér Tibor alakítja, aki egyik pillanatról a másikra vált oldalt. Jelmezében, a felemás cipője is az Ügyvéd kétszínűségét mutatja. Alakja utal a jogi törvény érdekek alapján való kihasználására. A jelenetben egyetlen kivételt láthatunk: a Püspököt, akit az előbb Krisztus ideájaként láthattunk. Itt is tetten érhető az átgondolt szereposztás általi jelentéstöbblet. Ő az egyetlen alak a színen, aki nem megvesztegethető. A tárgyalás végén távozó, ruhát levető Ferencre ő teríti köpenyét. Azonban fontos Ferenc gesztusa: nemcsak világi ruhájától szabadul meg, de a Püspökétől is, és pőrén, önmagában lép be a hátul megnyíló színpad által kialakult új, fényes új térbe.

A fényes tér hangsúlyozása azért jelentős, mert az itt következő második felvonásban különösen nagy szerephez jut a fény. A színpad hátulját fedő háttérfal eltűnik az első felvonás után. Itt láthattuk, ahogyan Ferenc belépett egy másik térbe, és most a második felvonásban a néző is vele halad tovább az úton, ezt a hatást éri el az immár nyílt, különböző színekkel

megvilágított háttér. Illetve, egyre tovább erősödik a látomásosság érzete. Visszatérve a fény megkülönböztetett szerepéhez: szöveg szinten Ferenc monológjában hangzik el az, hogy „Isten fénye nélkül a lelkek elenyésznek a *semmiben*”. Míg az első felvonásban a sötétség dominál, addig a második felvonásban a fény. Ferenc előbb említett monológja alatt a tanítványai mintha a fénycsóvákat kapdosnák el, majd a Ferenc kezében tartott könyv, a Biblia fénylik fel, aztán Ferenc ül a talajon megjelenő fénykereszt közepén.

Továbbá már a színpad hátulját is fehér vászon fedi, amely a különböző jelenetekben különböző színekben világít, így folyamatosan jelen van a Ferenc által kiemelt isteni fény.

Ferenc monológjánál maradván, abban elhangzik, hogy „Isten megelevenítette a *semmi*”. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert az előadáson végigvonul a *semmi* motívuma a *semmi* újra és újra előbukkan mint olyan, amely Istennel szembeállítható.

A következő jelenetben Ferenc madaraknak szóló prédikációjára ismerhetünk rá. A teret a kék szín uralja: kék háttér, kék jelmezes táncosnők. A madár-táncosnők fölülről, a fenti szférából ereszkednek le, ami azért fontos jelzés, mert amint azt már fentebb említettük, a tér fent és lent oppozíciója szervezőelemmé válik.

Ezt folytatva a Szent Ferencről szóló legendákat jeleníti meg az előadás sajátos narrációs eszközökkel. A történetek homok rajzokkal illusztrálva jelennek meg kivetítve, miközben Fehér Tibor Speakerként kommentálja a történeteket. Először gitárral kíséri a szövegét, majd pedig mintha egy XXI. századi prezentációt tartana, táblagépet és lézermutatót használ. Ezekkel az eszközökkel kizökkenti, eltávolítja a nézőt és új nézőpont felvételére készíti: külső szemlélővé válunk és reflektálunk saját nézői minőségünkre. Hiszen – mint ahogyan azt már korábban vizsgáltuk, a színészek szerepfelvételei új jelentésképző rétegeket hoznak létre – így láthatjuk, hogy Fehér Tibor korábban az ügyészeket képviselte, az előadás végén pedig az Elkárhozottat. Tehát ezek a szerepkörök egymásra vetülnek, és így a Speaker beszédmódja vonatkoztatható a mai kor elérzékletlenedett, földhözragadt szemléletmódjára, amely az előadás utolsó színén fog kiteljesedni.

Mintegy ennek a földi jelenetnek az ellenpontjaként a következő szín az isteni szférába emeli a történetet: a színpad fölött függő mennyezet leeszkedik, így az afölötti térbe helyeződik át a cselekmény. Ebben a térben láthatjuk az angyalokat a maguk valóságában, ahol a fehér és rózsaszín színek dominálnak. Az angyalokat vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy az előadás nem elérhetetlen szereplőket ábrázol – mint ahogyan azt Ferenc esetében is megfigyelhetjük – hanem szerethető és megközelíthető alakokat. Ezt az angyalok esetében azzal éri el, hogy hétköznapi emberi

cselekvések és tulajdonságok jellemzik őket: ilyen az egyikük alföldi tájszólásának emlegetése, vagy a tornázás.

Itt jelenik meg Szegénység kisasszony, aki újra beemeli az álom motívumát, amikor kijelenti, hogy a vőlegénye, azaz Ferenc, eddig még csak álmaiban látta őt. Visszautalunk Ferenc korábbi álmára, amikor Krisztus ideáját álmodta meg, így a két álom párhuzamba

63

állítása által az elkövetkezendő házasság hitelessége válik bizonyítottá. Ezt tovább erősíti az a gesztus, hogy a Krisztus ideáját játszó Barkó Tamás az, aki összeadja a párt.

Az előadás egyik kiemelkedő pontja, amikor a táncos Samantha Kettle által megjelenített Szorongás mozog Ferenc körül. A vörös színű, rugalmas anyagú jelmeze lehetővé teszi, hogy azt kinyújtva, megfeszítve kifejezze a nyugtalanságot és frusztráltságot.

Ezt folytatja a Kísértő megjelenése, aki hasonló, de fekete színű öltözetben lép színre. Általa, a monológja által, újra megjelenik a *semmi* jelentéssíkja. Ebben a jelenetben Ferenc beteg, szemei borogatóssal vannak fedve, emiatt ő is vakká lényegül át, és mint a vak Krisztus ideája, úgy ő is képes túllátni a kísértésen és korlátokon.

Ferenc halálának jelenete azért hangsúlyos, mert itt újfent megjelenik a Halál. Háttal állva érkezik a színpadra, feje hátulján maszkot viselve – így egyfajta többarcúságot, megtévesztő sajátosságot képvisel. Az előadás ezen pontján megint feltűnik az arc motívuma. A Halál nemcsak a fején visel több álarcot, de a szoknyáját is számos álarc lengi körül. A meghaló kislány példáján keresztül be is mutatja, hogy miképp választja ki a megfelelő maszkot az egyének számára. Azonban Ferencre anélkül néz csupasz arccal: Ferenc már nem fél semmitől. Ezáltal Ferenc az egyetlen, aki megismerheti a Halál valódi arcát, és kijelenti, hogy milyen szép az.

Visszautalunk arra a függönyös-fátylas emelvényre, amelyen Ferenc a darab elején megérkezett a színpadra, hiszen halálakor ugyanez az emelvény kerül elő, és ugyanide tér vissza temetésekor.

A mennyország jelenetét hangsúlyosan csak fehér színnel jelenítik meg: a falakon fénylő fehér égősávok ragyognak, mind az angyalok, mind Ferenc fehér öltözetben állnak. Középen egy hatalmas fehér kanapé áll, amelyen – a darabban egyetlen alkalommal megjelenő – Isten foglal helyet, akit ugyanúgy Nagy-Kálózy Eszter játszik, mint a Halált. Azért fontos kiemelni, hogy fizikailag csak egyszer jelenik meg, mert folyton beszélnek róla, végig jelen van az előadás folyamán. Ezzel szemben a Halált sokszor láthatjuk a színpadon. Jelmezének szintjén is megjelenik ez a kettőssége: harisnyája a két lábán felemás. Láthattuk, hogy a Halál színét a fekete jelenti. Illetve, Halálként folyton mozgásban lévő szereplőként jellemezhetjük, itt viszont

szinte mozdulatlanul ül, így is látványosan ellenpontoszza egymást a két szerep. Továbbá ezt a mozgást fokozza az, amint korábban Ferenc prédikációjában hallhattuk: „a világ azáltal született, hogy Isten megelevenítette a

64 *semmit*”. Tehát ez a mozgás, a Halál mozgása teszi élővé a világot. Itt olvad össze a két szerep, és ezáltal az addigi ellentétek – fekete/fehér, halál/élet, semmi/minden, mozgás/mozdulatlanság egymásba olvadnak. Immár nem egymással szembenálló oppozíciókat látunk, hanem egy nagy egészet, amely mindent magába foglal. Míg az előadás a *semmi* motívumából indult ki, úgy most beteljesedik, és eljut a *minden* kategóriájáig.

A legutolsó színen a jelen emberi világába ugrik a történet: a díszlet az első felvonásban látott mozi jelenetre emlékeztet a vörös függönnyel és égősorral, most koncertet, táncestet idéz meg. És újra megjelenik Fehér Tibor a Speaker szerepében – így vissza kell csatolnunk a korábbi Speaker-jelenetben reflektált nézőpontra, és ezáltal válik teljessé az, hogy rálássunk a szentekről való gondolkodásunk mivoltára. Ehhez hozzájárul, hogy Ferenc a színpadi nézőtérén ülve – nézővé válva – félrevonultan figyeli mind a színpadi táncosokat, mind minket, nézőket. Így a szent háttérbe szorulásával főszeplővé az ember válik.

Fontos megjegyeznünk, hogy ebben a jelenetben megint visszatér a Halál, mintegy párhuzamot vonva az első felvonással: az előadás keretét képezve.

Tehát az előadás mind az időstruktúrában hatalmas korszakokat ölel át, mind műfajilag magában foglalja mind a prózai-, mind a táncszínház elemeit. A színpadtechnika minél több lehetőségével élve (röptetés, világítás, színpadmozgás, vetítés stb.) monumentális produkciót hoz létre. Így az időkezelés, a műfajok, a szerepek és a technika keveredése is azt mutatja, amit az előadás során részleteiben vizsgáltunk: a szerteágazó, sokféleség összeolvadva egy átfogó egészé válik.

